Koloniträdgården 1/2014

Äppelodling på Näsudden, Smådalarö.

Små fruktträd

HAR DU BLIVIT **IMPONERAD AV ÄPPELTRÄDEN** SOM FINNS HOS YRKESODLARNA? HUR **SMÅ DE ÄR** OCH HUR **MYCKET FRUKT** DET FINNS PÅ DEM. DU KANSKE TÄNKER ATT DET ÄR SPECIALSORTER SOM BLIR SÅ SMÅ. DET ÄR DET INTE UTAN FRUKTODLARNA HAR MÅNGA GÅNGER **SAMMA SORTER** SOM FINNS I **PRIVATTRÄDGÅRDAR** OCH PÅ **KOLONIOMRÅDEN**.

TEXT & FOTO: HENRIK BODIN

HENRIK BODIN TRÄDGÅRDSRÅDGIVARE OCH EN AV DE SOM SVARAR I FOR-TELEFONEN. HENRIK DRIVER OCKSÅ BODINS TRÄDGÅRD UTANFÖR JÖNKÖPING.

FÖR MED RÄTT förutsättningar och kunskaper kan du få ett Aroma-träd som är två meter högt och fullt med äpplen samtidigt som det går att få ett Aroma-träd att bli upp mot sex meter med stor trädkrona, att kunna sitta under soliga dagar.

Roten

Det som styr hur stort ett fruktträd ska bli är grundstammen (roten). Väljer man ett träd som är förädlat på en svagväxande grundstam så får man ett mindre träd som dessutom ger skörd tidigare. Svagväxande äppelträd till privatperson har funnits ganska länge i våra butiker. Men svagväxande päron-, plommon- och körsbärsträd har inte funnits så länge. I välsorterade butiker finns det nu svagväxande träd som klarar vårt klimat. Så nu gäller det inte bara att välja sort som du tycker är god utan även hitta den på rätt grundstam så kommer du få ett mindre fruktträd på din kolonilott som dessutom bär frukt redan efter två till tre år.

Äpple

De svagväxande grundstammarna som är ganska vanliga i våra plantskolor är: B9, M26, M27, M7, MM106 och P60. Vilken grundstam fruktträdet har står på etiketten. Bor du i växtzoner som är upp till zon 3 kan du välja vilken som av dessa grundstammar utom B9. Bor du i kallare zoner kan du välja B9 eller P60, de andra grundstammarna är inte helt härdiga för det kallare klimatet. Anledningen till att du inte ska välja B9 i de varmare delarna av vårt land är för att den lätt angrips av blodlus som kan förekomma där. Grundstammarna B9, M26 och M27 ger minst träd, de blir ungefär 30-40 procent av ett normalstort äppelträd. Träd som sitter på någon av dessa grundstammar bör ha stöd hela livet för att inte riskera att blåsa om-

Ett äppelträd för den lilla lotten, här på Barnängens kolonioområde.

kull. Grundstammarna P60, M7 och MM106 gör att äppelträdet blir ungefär 60 procent av normal storlek.

Päron
Här är det svårare att hitta träd på svagväxande grundstammar men det förekommer päronträd som är ympade på kvitten. Dessa träd blir mindre men de klarar sig bara i våra södra delar av landet. En svagväxande grundstam som är härdig är Pyrodwarf. Svagväxande grundstam ger minst en zon högre härdighet. Den grundstammen ger ett päronträd som blir ungefär hälften så stort som ett vanligt päronträd. En annan fördel med grundstammen är att trädet slutar växa tidigare på hösten vilket gör att du inte får lika mycket vattenskott på dessa träd när du beskär dem.

Plommon
Numera är det ganska vanligt att plommon sitter på svagväxande grundstammar. Några vanliga svagväxande grundstammar är: Pixie, St. Julien, VVA-1 och Wangenheim. Grundstammarna Pixie zon 4-5, St Julien, zon 5- 6, VVA-1, zon 5-6 och Wageningen zon 5- 6 ger små träd som även lämpar sig att odla i kruka. Träd på dessa grundstammar bör ges näring och vatten oavsett var de är planterade. St. Julien är den härdigare av grundstammarna och som du dessutom kan ympa persika eller nektarin på.

Körsbär
Idag är nästan alla körsbärsträd ympade på svagväxande grundstammar. Den vanligaste är Gisela 5 zon 5-6 som gör att trädet blir ungefär hälften så stort som ett vanligt körsbärsträd och ger dessutom skörd flera år tidigare. En annan svagväxande grundstam som används är Colt men här blir trädet ändå upp mot 8 meter om det inte beskärs.

SKÖTSEL Beskärning

En viktig sak för att kunna få mindre fruktträd på kolonilotten är att köpa ett träd med rätt grundstam. En annan viktig del för att kunna få ett mindre träd är att sköta det på rätt sätt.

För gör du rätt från början kan du få ett litet träd som ger frukt redan efter några år och de enda redskap du använder är tyngder och sekatör. Redan när du planterar trädet hänger du i tyngder i alla grenar som växer snett uppåt.

Grenarna ska vara mer eller mindre vågräta. Finns det grenar som växer nästan rakt upp på ditt träd så kan det ibland vara bättre att klippa in den grenen på en utåtgående knopp och sedan hänga en tyngd i det nya skottet som kommer. Hänger du i tyngderna på våren så kan du plocka bort dem sent på hösten. Då har det bildats en årsring på grenen och det räcker för att bevara den i önskat läge. Motivet till att du ska få grenarna vågräta är att det bildas mer blomknoppar och fruktgivande grenar på dessa grenar gentemot lodräta grenar som bara växer och gör att trädet blir högre.

Det andra du ska göra för att bevara trädet litet är att toppa årsskotten i juli månad varje år. Då känner trädet av att grenen blir kapad och det bildas fler korta sidogrenar. Du får aldrig någon obalans i trädet och därmed mindre mängd vattenskott som bara växer. Efter att ha toppat och tagit bort årsskott i några år kommer du märka att det börjar bli för tätt i vissa delar av trädet. Då behöver du klippa innanför och ta bort lite större grenar och i vissa fall till och med såga bort någon större gren. Men gör du allt detta i juli-augusti så får du aldrig obalans i trädet och du kan hålla det i önskad bredd och höjd.

Tyvärr är det så att har du ett äldre träd som är för stort kan du aldrig såga ner den och sedan hålla det litet utan att få obalans i trädet. Då är det bättre att ympa in sorten på en ny grundstam, om du vill bevara den och det inte går att köpa den sorten. Sedan placerar du exempelvis det trädet i grönsaklandet i några år och sköter det väl. Därefter tar du bort det gamla trädet och flyttar det nya trädet till önskad plats. Går bra om trädet inte har stått mer än 3 år på samma ställe och du gräver upp det när löven har trillat av. Du bör sätta det nya trädet några meter från det gamla eller byta jord där det gamla trädet har stått.

Koloniträdgården 1/2017

BODINS BÄSTA

VARFÖR *BESKÄR* VI VÅRA VÄXTER?

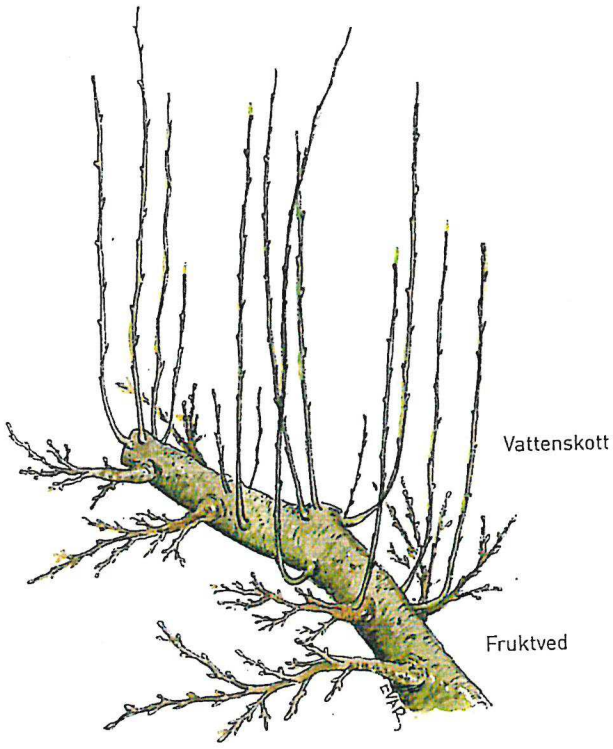

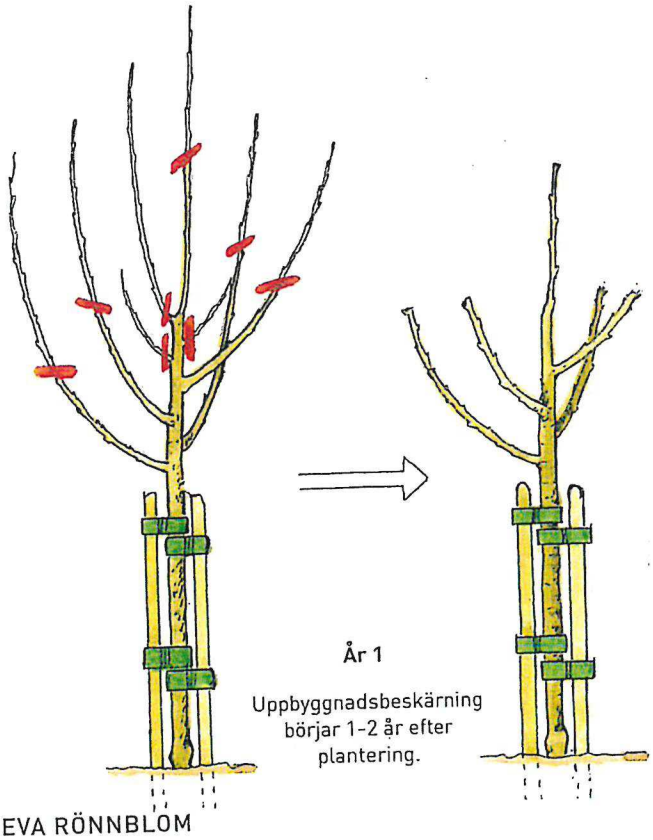

TEXT: **HENRIK BODIN** ILLUSTRATION OCH BILDTEXTER: **EVA RÖNNBLOM**

Så här i början av säsongen är det många koloniägare som funderar på hur de olika växterna på kolonilotten ska beskäras. Men jag tycker inte vi ska börja med den fråga utan istället ställa oss fråga varför ska vi beskära våra växter?

Henrik Bodin är trädgårdsrådgivare och en av de som svarar i FOR-telefonen. Henrik driver också Bodins trädgård.

FÖR OAVSETT HUR länge man har varit i kontakt med träd, vintergröna växter och buskar infinner sig någon gång osäkerheten i hur de ska beskäras på rätt sätt. Ofta söker man svaret på internet eller hos andra som varit med längre eller som verkar kunna. Problemet är bara det att frågar du tio personer får du tio olika svar. Och alla svaren kan vara lika rätt eller fel beroende på vad man vill uppnå. Men alla som har kunskap om beskärning har ändå utgått från frågan: varför ska man beskära? Och utifrån den utvecklat sin kunskap och sitt svar till det som känns rätt utefter erfarenheterna.

DEN VIKTIGA UPPBYGGNADSBESKÄRNINGEN

När det gäller unga träd och buskar ska vi bara beskära växterna om det behövs för att de ska kunna utvecklas till art- och sorttypiska individer. Sedan ska vi med hjälp av uppbyggnadsbeskärning som det kallas, förebygga framtida problem i växten som kan leda till skador på växten eller material runt omkring plantan. Detta gäller främst träd där en felaktig grenvinkel kan leda till att tunga grenar bryts

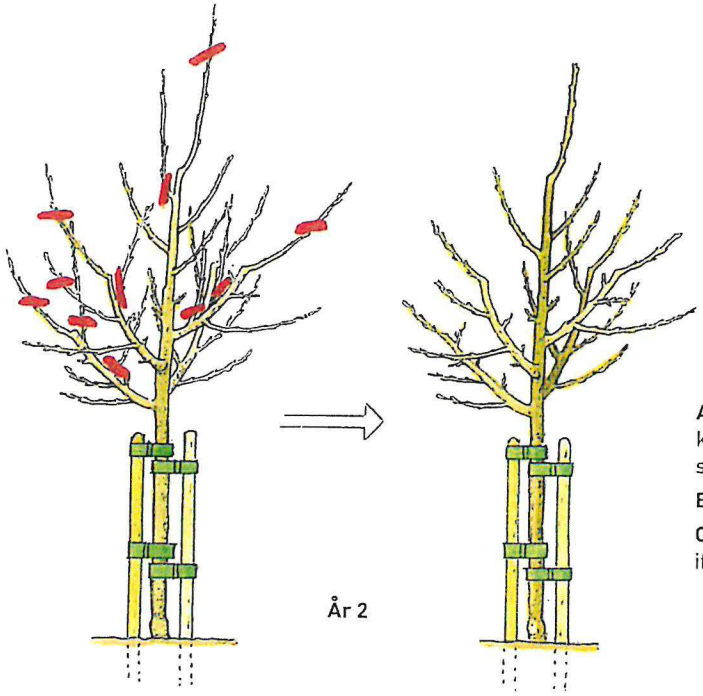

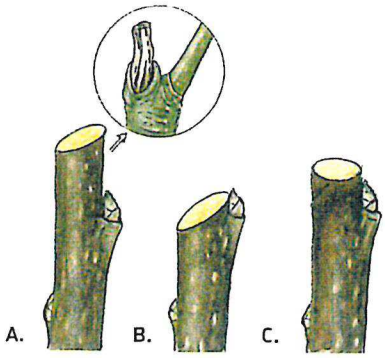

A. Fel. Snittet lagt för långt ifrån knoppen. Grenstumpen över knoppen kommer att torka in. Den torra grentappen kan lätt bli inkörsport för svampangrepp. I cirkeln den förtorkade grentappen.

B. Fel. Snittet lagt för nära knoppen. Knoppen kan skadas eller torka bort.

C. Rätt. Snittet ska läggas så att knoppen inte skadas men inte så långt ifrån så att det bildas en tapp. Använd en riktigt bra och vass sekatör.

År 1 De 3- 5 grenarna kortas in. Toppskottet, det översta ledade skottet kortas in till 10 – 15 cm över den översta krongrenen. Finns det ett upprättväxande konkurrentskott strax under toppskottet så ska det skäras bort.

År 2 Utsedda krongrenar och toppen kortas in. Välj ut lämpliga sidogrenar som får sitta kvar – skär tillbaka dem något. För tätt sittande, korsväxande och skott som växer in mot trädets centrum skärs bort helt. Korta in långskotten till över 2 – 3 knoppar. De tillbakaskurna skotten kommer att bilda fruktved.

År 3 Fler grenar från den genomgående mittstammen kan sparas till krongrenar, ny grenvåning byggs upp. Grenarna i de övre och nedre grenvåningarna ska inte sitta i linje med varandra. Ta bort döda, skadade, korsande grenar och för tätt sittande grenar och grenar som växer in mot mittstammen då kommer ljus och luft in i kronan.

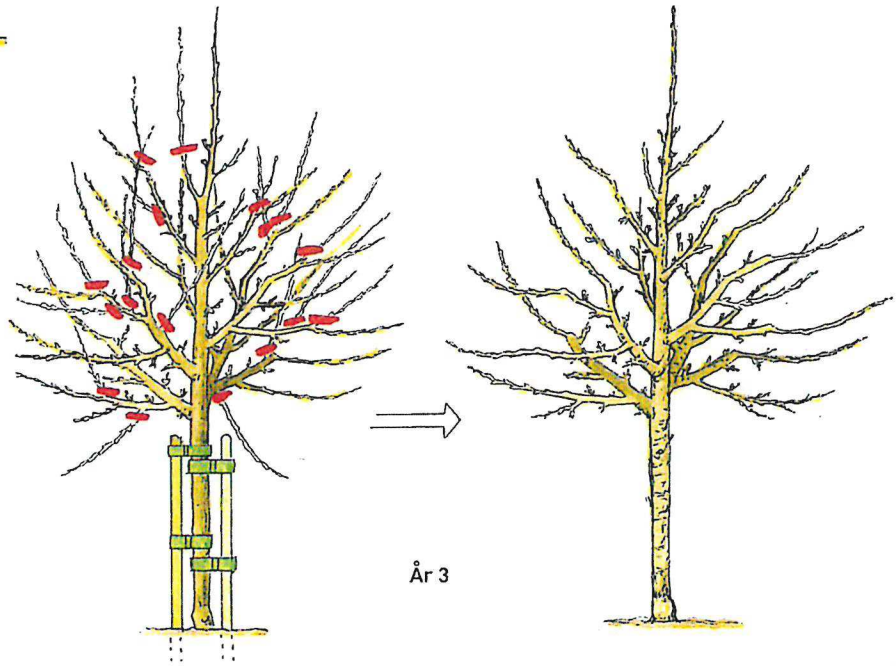

vid kraftig vind eller liknande. För att utföra uppbyggnadsbeskärning på rätt sätt krävs kunskap och erfarenhet.

När det gäller fruktträd så är tanken med beskärning att vi ska skapa stabila träd som kan leverera fin frukt under många år. Dessutom ska frukten hamna för oss på en lämplig höjd så vi kan plocka den utan risk för att skada oss. Det sista är enkelt att uppnå på yngre träd som inte har blivit så stora än men svårt på äldre stora träd. Här får man frångå det önskemålet för beskär man så kraftigt gör det mer skada än nytta. Ofta är det bättre att ersätta med ett nytt träd när frukten sitter för högt.

Om du har uppvuxna träd och buskar på din kolonilott finns det två motiv till att beskära. Det första är för att växten börjar bli för stor. Du måste anpassa växten till växtplatsens utrymme. Ibland går det bra att göra det och ibland är det bättre både för dig och växten (ofta trädet) att ersätta med en ny växt. För beskär du vissa växter kraftigt för att få rätt storlek skapar du för stora sår i växten som leder till stor risk för röta och omkullblåsning. Det andra motivet till att beskära är för att hålla växten ung och i tillväxt. För när vissa växter blir tillräckligt gamla eller stora avstannar de i växten och börjar dö. Underhållsbeskärning för att hålla växter unga och med vacker blomning är mest aktuellt på äldre buskar.

För mig handlar beskärning väldigt mycket om att skapa en inre bild av hur växten ska se ut i framtiden för att kunna passa in på platsen. Och kunna utvecklas till en frisk och vacker individ som kan leverera det jag vill. Nu får du inte bli rädd för att beskära dina växter. Jag kommer ge dig råd och grundkunskaper i denna artikelserie så du kan börja utveckla din egen kunskap i ämnet. För beskärning är ungefär som att skapa ett konstverk. I det här fallet ett levande konstverk.

VINTER ELLER SOMMARBESKÄRNING?

Det finns de som förespråkar vinterbeskärning och det finns de som förespråkar sommarbeskärning (JAS-beskärning). Jag tycker man ska använda sig av båda metoderna. Allt beroende på vad man vill uppnå.

Har du en äldre växt som du tycker börja växa dåligt. Eller

BODINS BÄSTA

A. Schersmin Philadelphus är en kraftigväxande buske som blommar på kortskott från äldre grenar. Ett antal äldre grenar med många kortskott lämnas därför alltid kvar för att säkra blomningen och för att växtens karaktär inte ska förändras. Äldre risiga och döda grenpartier skärs bort. Ta bort äldre kraftiga risiga grenar nere vid marken. Låt några kraftiga unga skott från basen utvecklas och få blommande kortskott. Beskär under vårvintern. Andra buskar som kan beskäras på samma sätt är t.ex. forsythia, deutzia, färgginst och spirea.

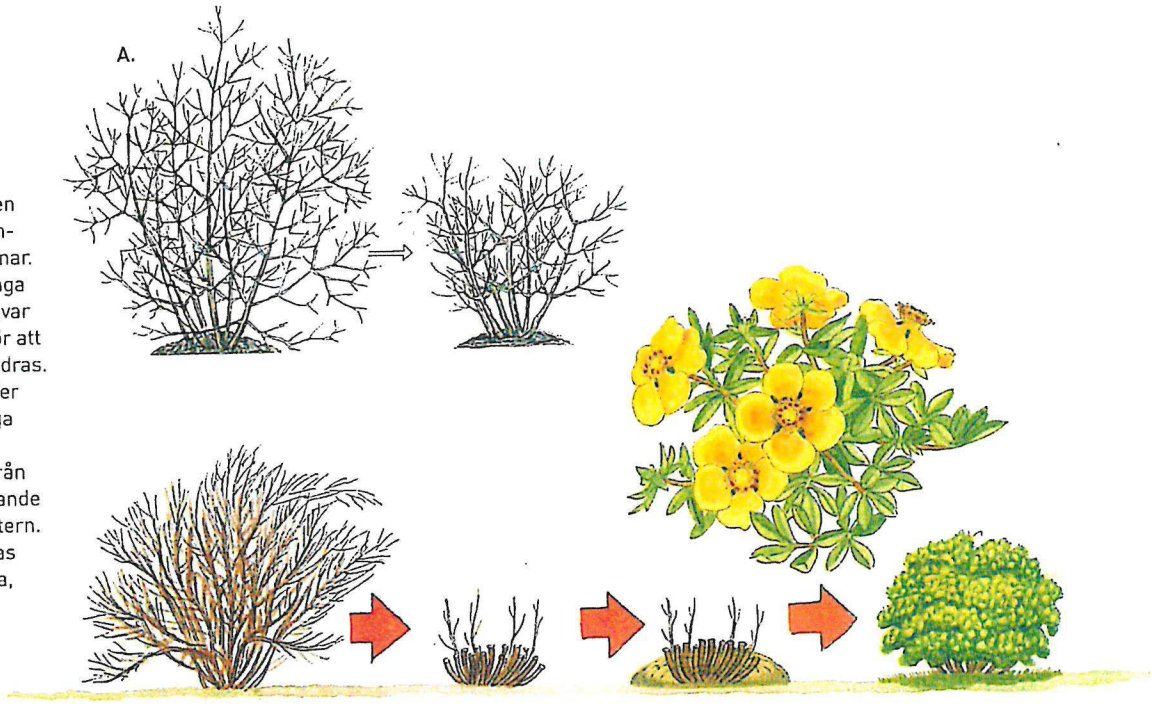

Många buskar tål riktigt hård beskärning. Gamla risiga buskar kan behöva skäras ned helt, här tok (ölandstok) Potentilla fruticosa, se bild. Skär ned på senvintern – våren till 10 – 15 cm över marken. Några fräscha skott sparas i busken som savdragare. Kupa upp lite ny sandblandad jord över den nedskurna busken och vattna igenom. Token kommer nu att få ett knubbigt och kompakt växtsätt. Busken blommar ett år efter beskärning. Fler buskar som kan beskäras på samma sätt är t.ex. syren, lagerhägg, schersmin, häckkaragan och snöbär.

1

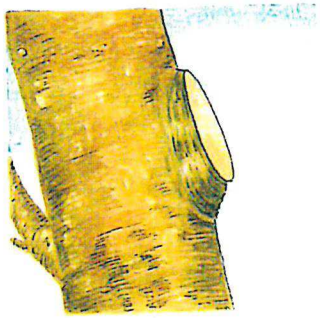

2

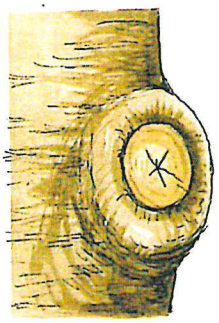

1 Grenkrage – ansvällning på och runt grenen där den växer ut från stammen som inte får skadas då grenen sågas av. Skadas grenkragen så kan inte såret läka efter beskärningen.

2 Med snittet rätt lagt utanför grenkragen så börjar övervallningen, läkningen av såret och det ser ut som på bilden något år efter beskärningen.

det är så att du behöver såga bort större partier i en växt rekommenderar jag vinterbeskärning. Motivet är det att vid vinterbeskärning finns näringen långt ner i stammen och rötterna. Sågar eller klipper du bort en massa grenar märker inte plantan det för den sover. När plantan sedan vaknar på våren kommer näringen skjutas upp mot de unga grenarna i plantan som om alla grenar fanns kvar. Resultatet av det blir att en massa näring blir över när de knoppar som finns har tagit vad de behöver. Då vaknar det sovande knoppar längre in på plantan och du får många nya skott. Det andra motivet är att det är lättare att se vilka partier som ska tas bort när lövet är borta. Då kan du följa grenar i främst trädkronorna och kanske såga bort en halvstor gren istället för 10 små. Lättare för växten att rikta sin energi för att börja valla över sårytorna. Har du yngre växter som bara behöver lite underhållsbeskärning eller uppbyggnadsbeskärning samt välskötta fruktträd är sommarbeskärning att föredra. Du klipper bort grenarna när de är fullt lövande vilket innebär att du inte får något överskott med energi i plantan. Det i sin tur leder till att plantan bara fortsätter att växa på ett normalt sätt. Du slipper en massa tillväxt av skott (vattenskott) som ändå bara måste tas bort. Så istället för att hamna i en ond cirkel där beskärning leder till behov av ändå mer beskärning hamnar du i en god cirkel där beskärning leder till mer fruktsättning och normal tillväxt. Dessutom börjar växten direkt att valla över såret så risken för infektion av sjukdomar minskar.

Några växter du ska beskära nu är buskar som är för gamla, stor eller för risiga. Enklast är att starta om dessa från marken. Såga ner alla grenarna till 10-60 centimeter över marken. De grenar som hamnar längst ut ska vara 10 centimeter och de som är i mitten ska vara 60 centimeter höga från marken. Sedan kan det vara behov av att gallra så det inte blir för många grenar kvar. Såga av de grövre grenarna längre ner mot marken och försök alltid få de tunna grenarna lite högre. Då får du en snygg form på busken från början. Träd som börjar bli för stora eller där det finns risk för att grenar kommer knäckas ska beskäras nu. Har du äldre fruktträd ska du beskära dessa nu så det kommer in luft i kronorna. Sedan kan det vara läge att även göra en sommarbeskärning av dessa i juli. ✲

koloniträdgården 2/2017

BODINS BÄSTA

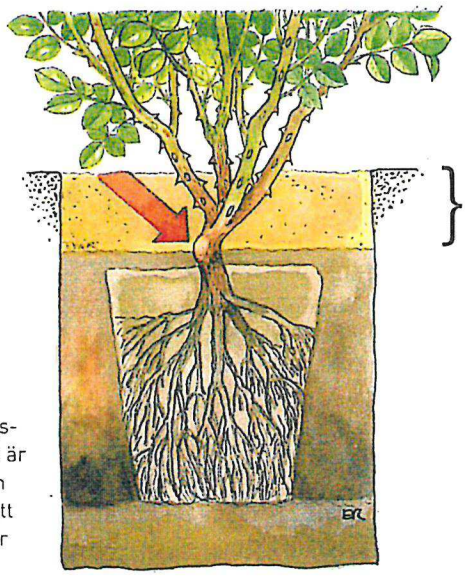

Vattna igenom krukjorden ordentligt. Ta ur jordklump med rötter ur krukan och plantera, vattna igenom, fyll på med mer jord, vattna osv. Fyll på med jord så att okuleringsstället hamnar 10 cm under jordytan. Trampa försiktigt till runt rosen så att den står stadigt, vattna.

Krukodlade rosor går att plantera under hela växtsäsongen. Förädlingsstället /okuleringsstället är ovanför krukkanten men ska alltid planteras så att det hamnar 10 cm under jordytan. Se bild t h.

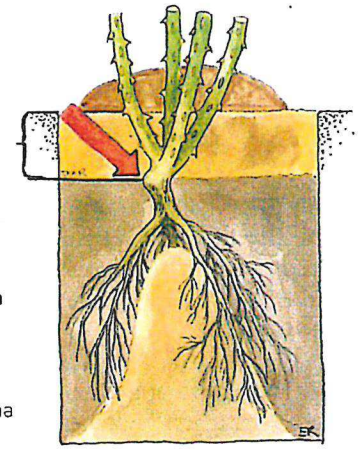

Barrotade rosor planteras i mars–maj och i oktober. Korta in för långa eller vikta rötter. Gör en jordhög i mitten av planteringsgropen och bred ut rötterna runt jordhögen. Fyll på jord och vattna i omgångar, trampa till och vattna . Förädlingsstället ska hamna 10 cm under jordytan.

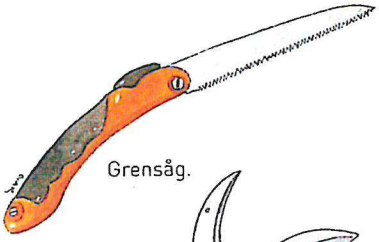

Grensåg.

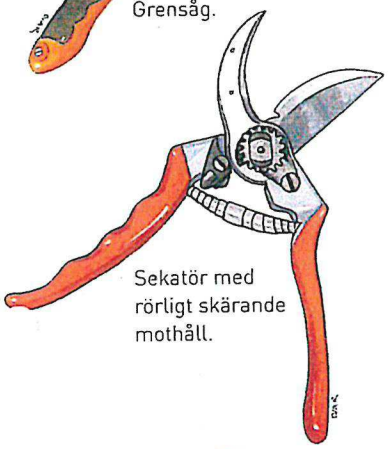

Sekatör med rörligt skärande mothåll.

VÄLJ RÄTT REDSKAP

Trädgårdsrådgivare Henrik Bodin konstaterar att den gamla devisen "du får vad du betalar för" även gäller för beskärningsredskap.

TEXT: **HENRIK BODIN** ILLUSTRATION OCH BILDTEXTER: **EVA RÖNNBLOM**

Henrik Bodin är trädgårdsrådgivare och en av de som svarar i FOR-telefonen. Henrik driver också Bodins trädgård.

ATT TILLVERKA OCH sälja beskärningsredskap är populärt, speciellt sekatörer. Tyvärr är inte alla bra. En del tillverkas bara för att säljas billigt och andra enbart för att se snygga ut. Jag tänkte här ge dig lite ledtrådar på vad du ska tänka på för att välja en bas med bra beskärningsredskap.

Ett av de viktigare redskapen är den lilla grensaxen även kallad sekatör. Ordet kommer från franskans sécateur som kommer från latinets ord séco, vilket betyder avskilja genomskära. Här finns mängder att välja på. Från 50 kronor upp till 1000 kronor. Kommer du bara beskära några växter på din kolonilott och inte mer räcker det med en billig. Men kommer du hjälpa andra att beskära ska du köpa en dyrare för de håller längre och går att byta delar på om något går sönder. Det du ska tänka på när du väljer sekatör är att den ska passa din hand, så den känns bekväm att hålla i. Är du vänsterhänt ska du välja en sekatör för vänsterhänta. Sedan ska du enkelt kunna lossa och säkra sekatören med vantar på. För det fungerar inte att sitta i ett träd och behöva ta av vanten bara för att kunna börja klippa eller för att spärra sekatören så man kan förflytta sig säkert. Sedan rekommenderar jag att välja en sekatör där skäret går bredvid mothållet, inte mitt på. Köp sedan till ett litet bryne så du alltid kan vässa skäret. För en sekatör ska vara riktigt vass, du ska kunna skära genom papper med den. Då sliter det minst på din hand och underarm att klippa och dessutom blir det bäst snitt för växten.

Ett annat viktigt verktyg är grensågen. Och här finns flera olika modeller samt priser. Fast

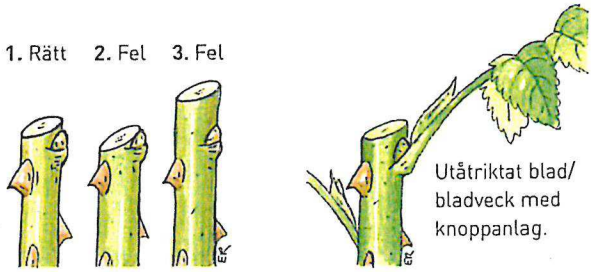

1. Rätt, inte för nära knoppen. **2.** Fel, för nära knoppen som kan skadas eller torka. **3.** Fel, för långt från knoppen, torr tapp bildas. Skär alltid över en från rosens centrum utåtriktad knopp. Då får rosen ett öppet luftigt växtsätt. Rosplantan blir tät och risig om man låter grenar växa in mot centrum av rosen.

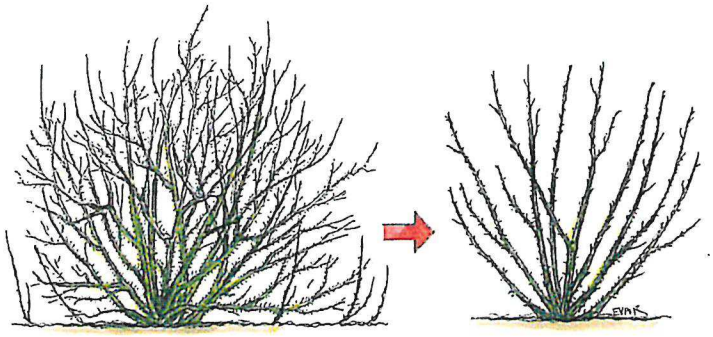

Urgallring av rotäkta buskros. Skadade, gamla och döda grenar skärs bort liksom grenar som växer i kors och in mot rosens centrum och gamla grenpartier skärs bort. Rotskott tas bort. Gödsla och vattna. Kvävegödsla aldrig rosorna efter första juli.

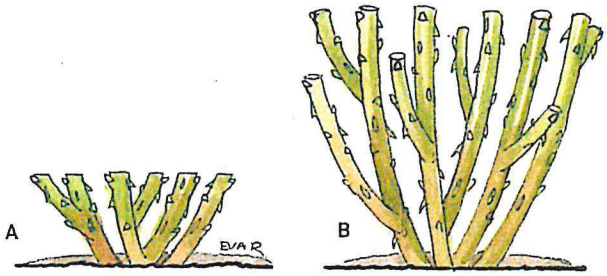

A. Hårt nedskuren rabattros. **B.** Beskuren rabattros. Beskärs på våren när björkarna börjar slå ut – "få musöron".

Under sommaren – Klipp bort alla helt vissna blomställningar ned till en från rosens centrum utåtriktat blad/ bladveck med knoppanlag. ▶

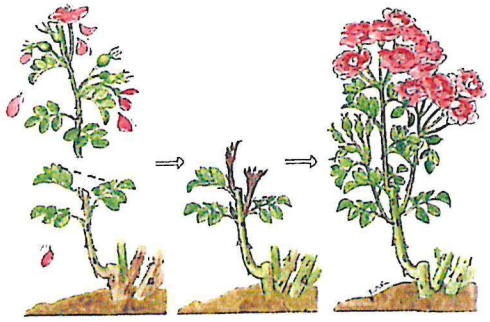

Nya blomskott bildas, rosen får fler blommor och blommar längre. Det blir bättre tillväxt och rosen blir inte så gänglig. Exemplet visar nedskärning av ett utvalt skott med vissen blomställning.

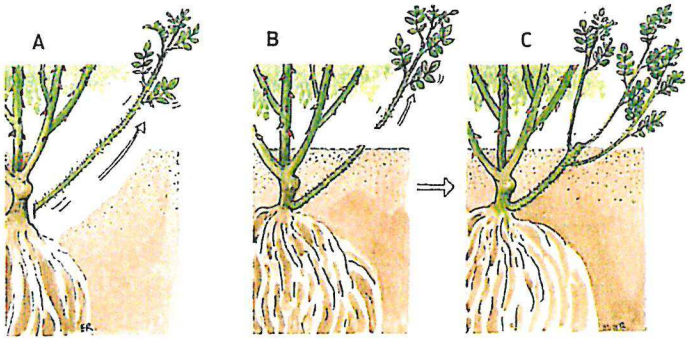

A. Vildskott som växer ut från grundstammen måste grävas fram och skäras bort alldeles inne vid stammen. **B** och **C.** Skär man vildskottet vid jordytan så grenar det sig och blir kraftigare och växer till på bekostnad av namnsorten/ädelsorten. Görs under hela växtsäsongen.

här får du vad du betalar för, så snåla inte med pengarna. Ska du bara beskära lite grann tycker jag det räcker med en hopfällbar såg. Samma sak här som med sekatören prova så du enkelt kan fäll ut och fälla ihop sågen. Kommer du beskära lite mer är det oftast bättre att välja en fast såg som man hänger i ett hölster i bältet. Då kan du välja en såg med lite grövre tandning och mer rundat sågblad. Den sågar effektivare men ger ändå fina snittytor. Oavsett vilken modell på såg du väljer ska du välja en såg som sågar på draget. Alltså när du drar sågen mot dig. Det är ritat en pil på sågbladet om sågen är sådan. Det är enklare att såga i träd med dessa än med vanlig fogsvans, som sågar när man skjuter sågen från sig.

Det tredje redskapet du bör införskaffa är en bra stege. Gärna en kombistege som går att använda som vanlig stege samtidigt som du kan göra om den till en trappstege. Kontrollera så stegen är testad och godkänd samt har stegfot så den inte välter lika lätt som en vanlig stege.

TRE REDSKAP

Med dessa tre redskap klarar du dig långt. Undvik redskap på stång så länge det går. För ju längre från snittytan du befinner dig, desto större är risken att det blir fel och att du skadar växten onödigt mycket

Om du har en klippt häck på kolonilotten behöver du även en häcksax. Antingen väljer du en vanlig häcksax som ser ut som en stor sax och som du klipper med manuellt. Eller så väljer du en batterihäcksax. De batteridrivna saxarna är idag generellt av bra kvalité. Väljer du en med elsladd måste du se till att bara koppla den till uttag med jordfelsbrytare. Det är lätt att man klipper av sladden. Och häcksax med bensinmotor tycker jag är dåtid. Klipper själv ett 20-tal häckar av olika storlek varje år och använder batterisax med två batterier. Har inte blivit utan ström än.

Är det så att du beskär en hel del kan det vara aktuellt att utöka med tre verktyg till. Det första du ska titta efter är en bra större grensax för att kunna klippa grövre grenar upp till fem centimeters tjocklek

Även här rekommenderar jag att välja en grensax där skäret går bredvid mothållet och inte mitt på. Det blir finare snitt och du känner när saxen börjar bli slö och behöver slipas. Sedan har jag svårt för grensaxar med

BODINS BÄSTA

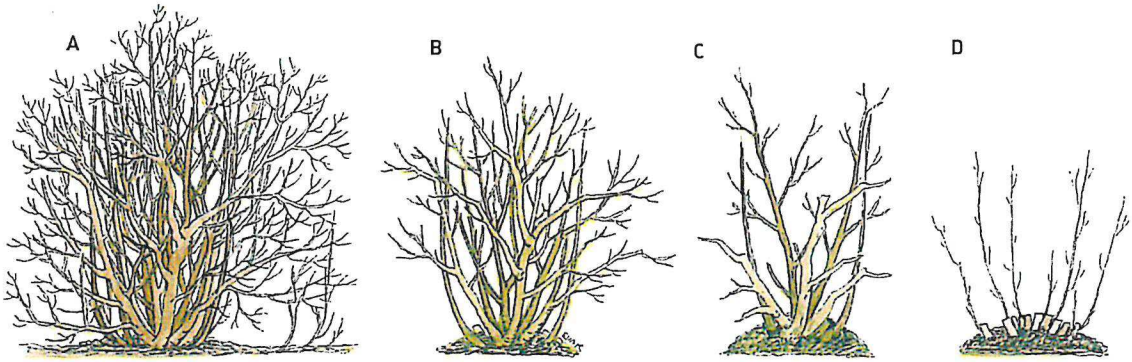

A. Förvuxen syren med rotskott. **B.** Underhållsbeskärning. Urgallrad syren. Grenar som växer in mot buskens centrum, döda och skadade grenar och äldre grenpartier borttagna. Rotskott bortagna. **C.** Föryngringsbeskuren syren. Kraftigt urglesad och tillbakaskuren buske. **D.** Helt nedskuren Syren. Bara några kvarlämnade skott som savdragare.

Syren blommar på fjolårsskotten. Vill man inte missa blomningen så beskärs syren efter blomningen, annars under vårvintern. Vanliga (icke ympade) risiga förvuxna syrener som behöver skäras ned helt, skärs ned på vårvintern. Mylla upp ny jord runt syrenerna och vattna.

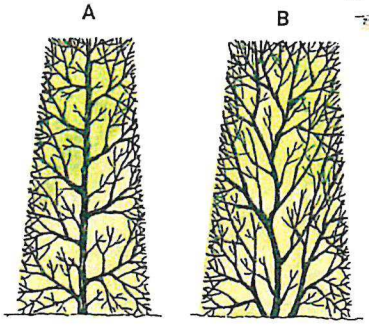

A. På häck med genomgående stam som t.ex. bok, avenbok och tuja klipper man toppskottet först när häcken nått önskad höjd.
B. Toppskotten klipps in från början på häck med flera grenar från basen som t.ex. liguster och häckoxbär.

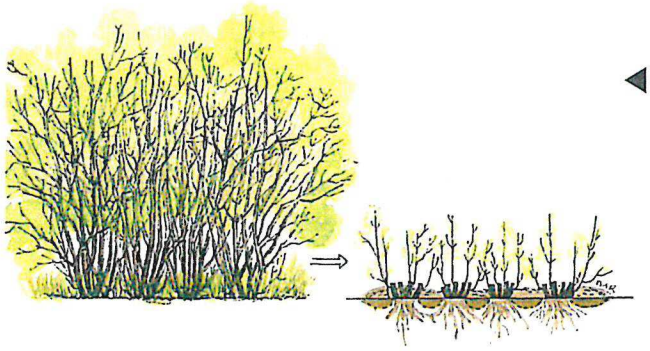

Namnsorter av syren där ädelsorten är ympad på grundstam går inte att skära ned helt. Beskär man under förädlingsstället så skär man bort namnsorten och får bara grundstammen dvs vanlig syren eller ungersk syren kvar. Helt nedskuren syrenhäck/30 cm över marken.

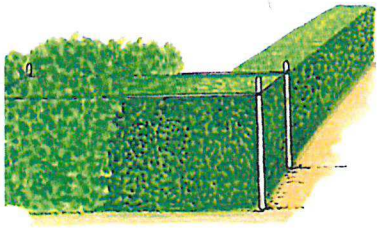

Ståltråd/snöre och några kraftiga pinnar är bra hjälpmedel.

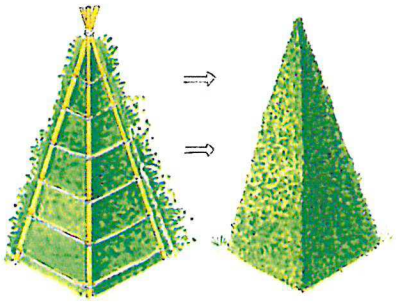

Bambupinnar och ståltråd/snöre är bra hjälpmedel när man ska formklippa t.ex. buxbom, liguster och idegran. Ska man skära tillbaka häcken hårt på höjd och bredd så är vårvintern rätt tid. Vill man bara trimma/justera häcken är strax före midsommar en bra tid.

utväxling och förlängning av handtag. Tycker ofta att de blir otympliga när man ska in i en buske och gallra ur. Nästa redskap att införskaffa är en stångsekatör. Här bör du välja en som inte har så långt skaft.

Då blir den onödigt tung och klumpig att jobba med. Sedan ska du välja en där snöret går i röret. Hänger snöret utanför fastnar det ofta i grenar upp i trädet när man ska klippa. Är det sedan ett ställbart huvud, så du kan få rätt vinkel på snittet, är det absolut en fördel.

Sista redskapet att köpa är en stångsåg. Även här är det en fördel att välja en såg med ett kortare skaft eller ett skaft som går att reglera längden på. Sågbladet ska naturligtvis vara tandat så det sågar på draget mot dig. Helst ska sågbladet vara lite böjt, då ligger det bättre an mot grenen och du får ett bättre snitt. Men som sagt de två sistnämnda ska bara användas i nödfall.

Själv är jag ute och beskär cirka fyra månader om året och har inte fler redskap, klarar mig fint på dessa så länge de är rena och vassa. Batteridrivna redskap är aktuella om du jobbar enbart med beskärning, annars är de bra redskapen för dyra än så länge.

Nu när tjälen går ut marken, gäller främst norra Sverige så här års, är det dags att börja beskära vintergröna växter som blivit lite för stora. Vintergröna växter som tål beskärning är idegran, mahonia, lagerhägg, järnek, rhododendron, thuja och cypress. De två sistnämnda ska du vara lite försiktig med. Här måste det finnas grönt kvar på sidorna annars blir de ihåliga. Granar och tallar bör du beskära med försiktighet. De blir lätt fula. I södra Sverige är det i princip försent att beskära vintergröna växter nu. Här är det bättre att vänta till slutet på augusti. Så i södra och mellersta Sverige är det mer aktuellt att beskära rosorna och lavendel samt tidigblommande buskar som forsythia, ginst och rosenrips. När sedan försommarblommande växter som syren, brudspirea med flera har blommat över är det dags att gallra ur dessa för att hålla dem unga men utan att påverka nästa års blomning.

Har du gamla uppvuxna häckar som formklipps regelbundet är det ett tips att klippa dem redan nu före midsommar och sedan en gång till i slutet på juli. Då håller de sig täta och fina. Forsythia ska beskäras efter avslutad blomning. ✿

Koloniträdgården 3/2017

BODINS BÄSTA

A. Sensommar - Transport av näringsämnen. JAS – beskärning. Bladen sitter fortfarande kvar. Näringen som finns i bladmassan som skärs bort under JAS, juli-augusti-september, kommer inte att transporteras ned i rötterna under hösten för lagring. Trädet/busken kommer att ha mindre näringsreserv på våren och därför skjuta färre vattenskott/skott. Tillväxten hålls tillbaka. Nyplanterade växter beskärs alltid på våren.

B. Höst - Transport av näringsämnen. Näringsämnena transporteras ned till och lagras i rötterna.

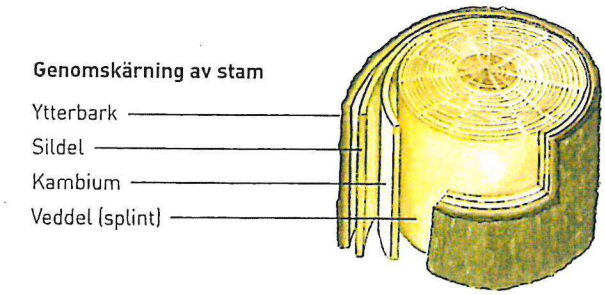

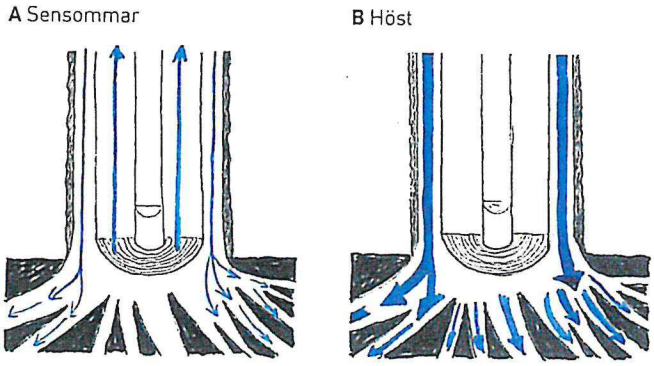

Skadat träd Ett buntband har vuxit in i trädet. Trädet försöker reparera skadan genom övervallning. Grenen till höger har beskurits för långt från grenkragen. Trädet klarar inte att valla över skadan, en torr tapp bildas som kan bli inkörsport för svamp och bakterier. Grenkragen syns tydligt runt grenen till vänster. *Foto: Eva Rönnblom.*

HÅLL VÄXTERNA FRISKA

BESKÄR RÄTT

Trädgårdsrådgivare Henrik Bodin berättar vad man ska tänka på när man beskär vedartade växter.

TEXT: **HENRIK BODIN** ILLUSTRATION OCH BILDTEXTER: **EVA RÖNNBLOM**

Henrik Bodin är trädgårdsrådgivare och en av de som svarar i FOR-telefonen. Henrik driver också Bodins trädgård.

BARKEN PÅ EN vedartad växt är ett för växten säkert och bra skydd mot skadliga bakterier och svampar. Dessa skadliga bakterier eller svampar hade annars kunnat få fäste i växtens veddel och på sikt döda växten. Det som händer när vi då sågar bort en gren eller toppar en vedartad växt är att vi skapar ett sår i barken. Risken för skadeangrepp ökar. Därför ska vi inte såga eller klippa i onödan i vedartade växter. Men vi får inte heller låta bli om risken finns att det kan uppstå större skador längre fram i växtens liv.

Det som nu händer när barken försvinner, oavsett om det är vi som sågar bort något eller om en gren blåser av, är att trädet mobiliserar ett tillfälligt skydd mot röta. Detta kallas för CODIT (Compartmentalization of Decay in Trees) eller på svenska BARIT (begränsning av röta i träd). Växten försöker alltså skapa tillfälliga hinder för eventuella rötsvampar så skadan blir så liten som möjligt. Man brukar tala om 4 väggar i det här sammanhanget. Vägg 1 är ledningsbanorna som går upp och ner i trädet. Här skyddar sig växten genom att bilda luftblåsor i dessa kanaler. Då får svampsporerna svårare att växa vidare uppåt och neråt i växten. Vägg 2 är årsringarna och här finns det delar av varje årsring som innehåller mer terpentiner och ligniner som försvårar för rötan att komma vidare inåt i trädet. Vägg 3 är märgstrålar. Det är strålar som utgår från kärnan på växten och utåt mot barken. I dessa finns också en förhöjd halt terpentin och lignin som är till för att förhindra att rötan kommer vidare i sidled. Vägg 4 består av barken som vanligtvis är ett permanent skydd men när den försvinner börjar kambiumet som är strax under

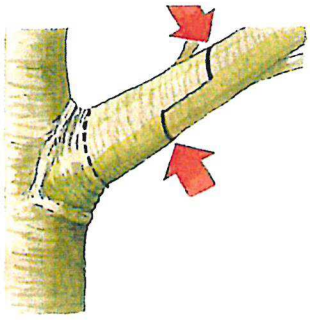

A. Såga först nedifrån, sedan från grenens ovansida.

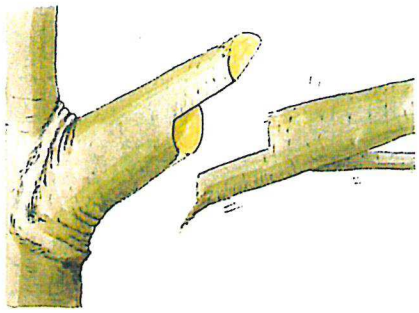

B. Det undre kontrollerande snittet förhindrar fläkning.

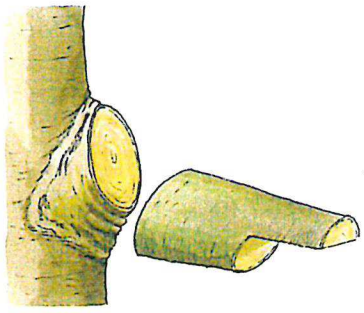

C. Den kvarvarande grenstumpen sågas av precis utanför grenkragen.

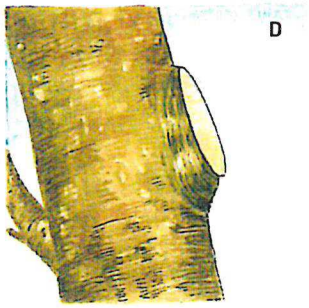

D

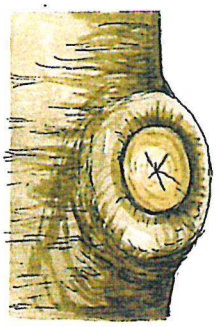

E

Tyngre grenar sågas av i etapper. Fläkning, man hinner inte såga igenom hela grenen innan grenens tyngd fläker upp genkrage och del av stammen. Första snittet läggs på undersidan av stammen. Andra snittet sågas uppifrån. Sedan sågas, den nu lätta grenstumpen av vid genkragen.

D. Snittet lagt precis utanför grenkragen.

E. Rätt lagt snitt där genkragen är oskadad gör att såret kan vallas över och läka. Övervallningen har börjat.

F. Fläkning, grenen var för tung och beskars inte i etapper. Trädet har skadats och fått ett svårläkt sår.

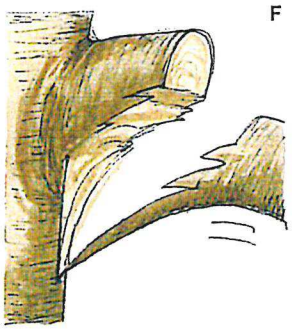

F

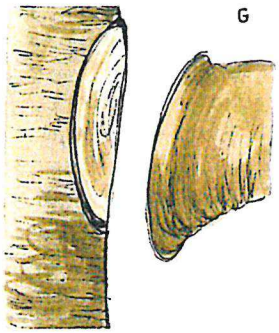

G

G. "Flush cut" kallas det när snittet lagts fel och den skyddande grenkragen sågats bort.

H. Snittet har lagts för långt från den läkande grenkragen. Såret kan inte vallas över och en torr tapp bildas som kan bli inkörsport för svamp – och bakterieangrepp.

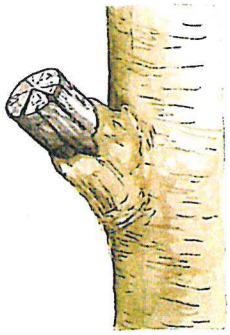

H

barken att dela sig och försöka valla över skadan för att bilda ett nytt permanent skydd. Och när det har skett kan inte rötan tränga igenom. Men de andra tre väggarna är mer eller mindre temporära för blir rötsvampen eller bakterien tillräckligt stark tränger den igenom barriärerna. Därför ska vi beskära med eftertanke så växten inte stressas och utsätts för mer risk än nödvändigt. Och viktigast av allt vi ska beskära vid rätt ställen på växten. För de skyddande ligninerna och terpentinerna har olika hög koncentration i den vedartade växten. Bäst skydd har växten vid förgreningar och sämst skydd mellan förgreningar. Dessutom har kambiumets celler olika lätt för att dela sig beroende på var de finns på växten. Störst förmåga och snabbast går delningen vid en förgrening medan det inte sker någon delning alls mellan förgreningarna. Förgrening på en växt kallas för nod och det som finns mellan kallas för internod.

MED BAKGRUND AV detta är det lättare att förstå varför det är så viktigt att såga eller klippa av en gren eller toppen vid en nod oavsett hur tjock grenen är. På de tunna skotten är noden bladärret.

För gör du snittet rätt kommer växten att kunna valla över skadan relativt snabbt medan om du gör det på fel sätt orsakar du onödigt långt lidande för växten. Ta gärna en promenad och titta på beskurna växter så kommer du se att där man har sågat eller klippt vid en förgrening bildas det snabbt en förtjockning med kambiumvävnad runt sårytan. Denna vävnad växer sedan över ytan och snart är såret ett minne blott. Har snittet istället gjorts mellan två noder ser du att barken torkar ner till nästa nod. Stumpen blir tunnare än vad grenen är under nästa nod. Växten försöker nu ta död på stumpen och få den att trilla bort så det kan bildas ett nytt kambiumlager vid nästa nod. Växten får alltså jobba onödigt mycket och göra av med onödigt mycket energi för att laga skadan.

Har du orsakat en fläkning eller ojämn snittyta händer samma sak. Växten får jobba onödigt mycket för att valla över snittytan. Därför ska du alltid såga bort större grenar i bitar och inte såga slutsnittet på

BODINS BÄSTA

Krusbär beskärs, gallras på hösten, efter skörd och lövfall eller på vårvintern innan lövsprickning. Gallra ur de äldsta grenarna, nedliggande grenar tas bort, beskär sedan yngre grenar och skott om det behövs.

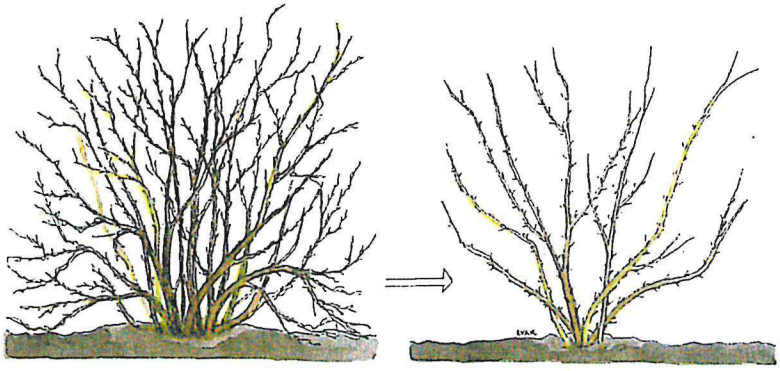

en gång. Risken är då stor att du får en fläkning eller ojämn såryta. Det här är också en av anledningarna till att du alltid ska använda rengjorda och vassa redskap. Samt försöka vara så nära snittytan som möjligt. Många gånger är det viktigare att göra snittet på rätt sätt på rätt ställe istället för vid rätt årstid.

SKA DU KLIPPA tunnare skott med knoppar lägger du sekatörens skär på knoppen och klipper av grenen. Större grenar som sitter fast på stammen har en grenkrage som ska sparas. Enklast för att komma rätt här är att titta på stammen efter en ås med ojämn bark som går från grenens övre kant och inåt neråt på stammen. Vinkla sedan sågen så du har en motsatt vinkel från grenens övre kant och ner över grenen. Såga sedan nerifrån och uppåt. Du ska få ett snitt som lutar utåt och avslutas precis vid stammen. Håll i grenen så du inte nyperfast sågen, då är det lätt att få ojämna kanter. Behöver du såga av toppen ska snittet hålla en 20 gradig vinkel ungefär. Ovansidan på snittet ska hamna precis ovanför grenen och sedan ska det luta lite nedåt till motsatt sida. Då får du snabbast läkning av ytan samt att vattnet inte blir stående på ytan utan rinner av.

Har du yngre fruktträd är det dags att beskära dem nu. Det är även en fördel att klippa bort vattenskott på äldre träd så här års. Hallon ska också beskäras nu när de har givit skörd. De gamla skotten tas bort. Har du blödande växter som valnöt, björk, lönn och vindruva ska du beskära dessa nu på hösten när näringen är på väg tillbaka ner i plantan. Då blir det minst blödning. ✲

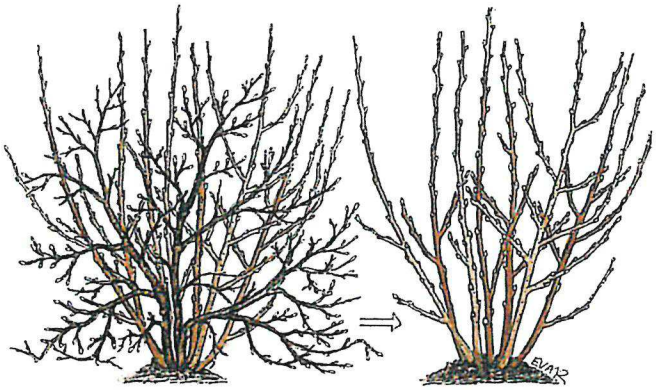

▲

För att få god skörd och stora bär bör man gallra ur svarta vinbär varje år. Gör man det regelbundet så behöver man bara ta bort 1-2 äldre grenar per år. Gamla risiga grenpartier och nedliggande grenar skärs bort. Spar alla nya kraftiga skott. Beskär efter lövfallet på hösten.

Hösthallon ger skörd första året. Skotten skärs ned helt på vårvintern. Alternativt, om man vill kan man också beskära och spara skott till kommande säsong då får man sommarhallon på fjolårsskotten och hallon på de nya ettårsskotten långt in på hösten till frosten kommer. ▶

Trädgårdshallon ger skörd först andra året. Beskär trädgårdshallon efter skörden. Hallonskott (de tvååriga skotten, är förgrenade) som burit frukt skärs ned helt. De kraftiga nya skott som vuxit upp under sommaren sparas. Glesa ur till 6-10 kraftiga skott per löpmeter. ▶

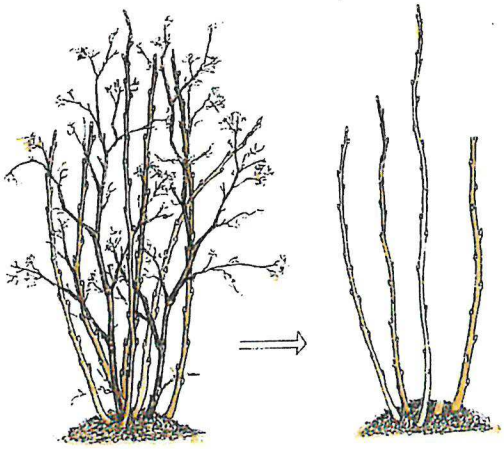

Koloniträdgården 4/2017

BODINS BÄSTA

Stamträdet till vänster är starkväxande, trädet till höger är svagväxande. Valet av grundstam påverkar trädets storlek, härdighet, livslängd mm. Vanlig grundstam för äpple är starkväxande A2. Väljer man en svagväxande grundstam får man ett mindre träd, ibland kallat dvärg – eller pysslingträd.

Beskära grenar – lägg snittet precis ovanför en från trädets centrum utåtriktad knopp **A**, bladärr **B**, skott eller blad/bladveck **C**. Skär du över en knopp på grenens ovansida riktas den nya grenen uppåt. Skär du över en knopp på grenens undersida så riktas den nya grenen nedåt, så kan du styra trädets form.

GE FRUKTTRÄDET rätt form

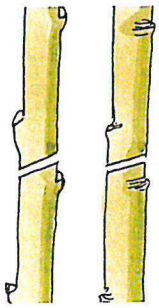

Det unga nyplanterade fruktträdet eller måste etableringsbeskäras så att det får en bra och fungerande form. Under de första åren bygger du upp trädformen. Henrik Bodin berättar om vad du ska tänka på.

TEXT: **HENRIK BODIN** ILLUSTRATION OCH BILDTEXTER: **EVA RÖNNBLOM**

Henrik Bodin är trädgårdsrådgivare och en av de som svarar i FOR-telefonen. Henrik driver också Bodins trädgård.

KÖPER DU ETT fruktträd i plantskolan så består det av två delar. En rot som kallas för grundstam och så själva sorten. Grundstammen styr hur kraftigt trädet ska växa och lite hur härdigt det är samt hur mycket frukt det kommer bli. Själva sorten ger dig det typen av frukt som du vill ha. Ibland är dessa träd beskurna och ibland inte. Känner du dig osäker, fråga om de inte kan beskära trädet åt dig innan du köper det.

ETT PERFEKT UNGT träd har en rak stam utan skott från marken. Kommer det skott från marken är det rotskott och dessa måste tas bort. Om det en gång börjat komma rotskott kommer det att fortsätta i princip hela trädets liv.

UNGEFÄR EN METER över marken ska det finnas tre huvudgrenar. De ska sitta jämnt fördelade runt stammen så du får en jämn trädkrona. Ovanför dessa grenar är det sedan oftast bara ett skott.

År ett

Första årets beskärning består av att hänga i tyngder så du får så vågräta huvudgrenar som möjligt. Låt tyngderna hänga en säsong. Är grenarna långa kan du toppa in dessa så du får 3 jämnlånga grenar. Lagom är om de är cirka 60 centimeter långa. Toppskottet toppar du där du vill ha nästa grenvåning vilket brukar vara lagom att få 50 centimeter över den befintliga.

År två

Nästa år sätter du tyngder i nästa grenvåning om det behövs för att få bra vinklar. Sedan tar du bort så det bara är tre grenar på den grenvåningen med och ett topp. Sitter det ett skott som konkurrerar om att vara topp tar du bort det. Det ska bara

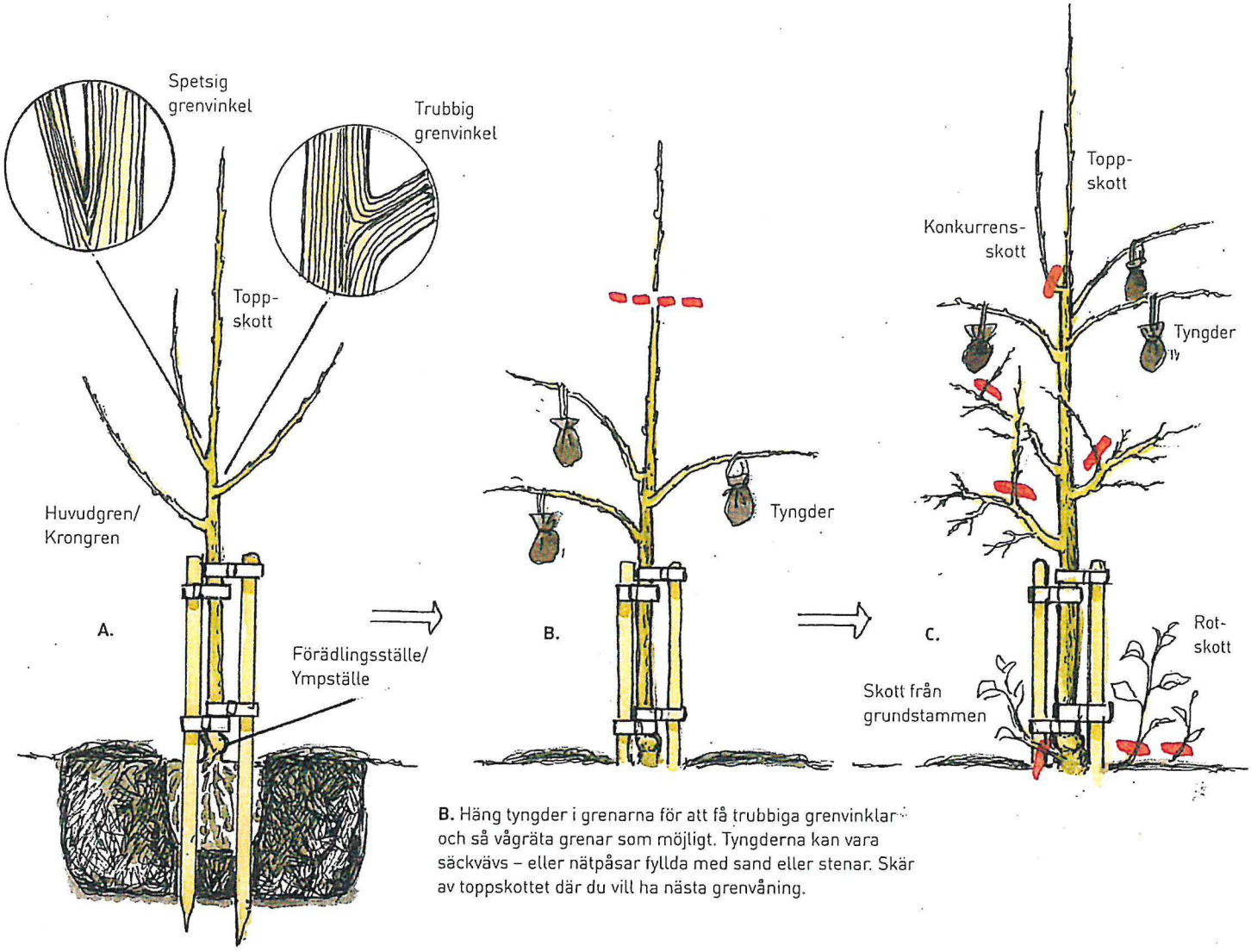

B. Häng tyngder i grenarna för att få trubbiga grenvinklar och så vågräta grenar som möjligt. Tyngderna kan vara säckvävs – eller nätpåsar fyllda med sand eller stenar. Skär av toppskottet där du vill ha nästa grenvåning.

A. Litet fruktträd från plantskolan. Trädet ska ha rak stam utan skott och ha 3 – 4 jämnt fördelade huvudgrenar/ krongrenar och ett toppskott. Förädlingsstället/ ympstället, där namnsorten är okulerad/ ympad på grundstammen syns tydligt som en knöl, förtjockad bit av stammen precis ovanför rothalsen. Fruktträd planteras alltid så att förädlingsstället/ympstället kommer ovanför markytan.

C. Spar 3 – 4 grenar till nästa grenvåning. Skär bort eventuellt konkurrerande toppskott. Det ska bara finnas ett toppskott. Häng tyngder i de tilltänkta krongrenarna om grenvinklarna är för spetsiga. Skär bort grenar som växer in mot huvudstammen och grenar som växer rakt upp från krongrenarna i första grenvåningen. Skär bort alla eventuella rotskott och skott som kommer från grundstammen dvs. stammen under förädlingsstället.

vara en topp. De befintliga sidogrenarna toppar du in om de har vuxit mycket, mer än 50 centimeter. Sedan tar du bort grenar som växer uppåt eller in mot mitten på kronan.

År tre

Nästföljande år gör du ungefär samma sak. Tynger ner grenar i toppen om det behövs för att få bra grenvinklar. Ser till att det bara är en topp och toppar den så nästa grenvåning blir 30-50 centimeter högre upp. Tar bort grenar som växer inåt och rakt upp i kronan. Om några grenar börjar växa mot varandra gallrar du mellan dessa så det finns luft mellan grenarna. Toppa sidogrenarna så de förgrenar sig. Toppa alltid på en knopp som går utåt och helst neråt. Fortsätt så varje år tills du har önskad höjd och bredd, då är det dags att ändra strategi.

ÖNSKAD STORLEK

När trädet har önskad storlek börjar du istället att klippa de längsta grenarna innanför en förgrening så trädet alltid kan växa en bit varje år utan att bli för högt eller för långt. Du ska inte toppa alla skott utan helst bara ta bort de längsta och sedan spara de kortare skotten. Börjar det bli tätt mellan vissa skott eller partier i trädet sågar du bort någon större gren för att lufta ur. I första hand ska alltid grenar som går in i trädkronan och rakt upp bort.

NÄR BESKÄRA

All den här beskärningen av unga träd gör du med fördel på sensommaren. Men det går bra att göra det även på hösten och vintern. Men risken är större att du då får en massa onödiga skott att klippa bort nästa år. Om du vill beskära under viloperioden ska du beskära körsbär och plommon före nyår och äpple samt päron i mars-april. Olika fruktträd beskärs olika. Har du planterat körsbär och plommon ska du vara försiktigare med beskärningen för klipps dessa träd mycket kommer du bara få en massa nya skott och ingen frukt. Plommon och körsbär går fint att beskära, men man måste acceptera att de kommer vara tätare i trädkronan än äpple och päron. Päron kan du beskära lite hårdare utan att trädet tar skada. Men var försiktig här med för trädet kan lätt få för sig att bara skjuta en massa nya skott som

BODINS BÄSTA

Ett kronträd blir till. Äppelträdet som du köper på plantskolan/ växtbutiken består att två växtindivider – Grundstam och namnsort (ädelsorten). Grundstammen planteras på våren år 1. På sensommaren okuleras en knopp från en namnsort in på grundstammen. Vår år 2, grundstammen skärs ned när man ser att den inokulerade knoppen har tagit sig. Sensommar år 2, den inokulerade knoppen växer upp till ett skott. Vår år 3, skottet/ namnsorten toppas till önskad höjd. Juli – augusti år 3 skärs de nedersta stamskotten bort. 3 – 4 krongrenar och toppskott sparas. Sen höst år 3, trädet grävs upp och planteras i kruka.
Stället där en knopp från en namnsort okulerats in på grundstammen benämns också som ympställe eller förädlingsställe.

går rakt upp mot himlen. Jobba mer med att tynga ner grenar till vågrät vinkel än att beskära. Äppelträd är de träd som går att klippa hårdast utan att trädet tar skada eller att fruktsättningen blir försenad (i antal år räknat).

PRYDNADSTRÄD

Sätter du ett prydnadsträd är det också viktigt att följa trädets utveckling. Allt för att undvika framtida problem. Steg ett är att ta reda på fakta om trädet innan det planteras. Hur stort blir det och vilken kronform får växten? Vet du inte detta är risken stor att du får ett träd som blir för stort för platsen. Det i sin tur innebär onödigt mycket beskärningsarbete.

När väl trädet är på plats ska du varje år kontrollera så det inte blir några grenar som växer uppåt och konkurrerar med toppen. Om det blir så ska de i första hand tas bort. Går inte det för att kronan blir för ojämn toppas de uppåtsträvande grenarna in så du har en tydlig mittstam och topp på trädet. Undantaget från tydlig mittstam är om det är ett hängande träd eller klotformigt.

Sedan ska du titta på hur grenarna sitter på stammen. Sitter det flera grenar på samma ställe på stammen ska det gallras så det helst bara sitter en gren kvar. Då blir det ingen risk att grenarna tränger ut varandra när de växer till i tjocklek. Sitter det grenar och trängs kan det leda till försvagningar i grenarnas infästning i stammen. Större risk för fläkskador längre fram. Är det sedan grenar som vill växa in i kronan eller rakt igenom kronan på ett vanligt prydnadsträd ska dessa klippas bort.

HÄNGANDE KRONA

Har du satt ett träd med hängande krona ska du toppa grenarna efterhand som de växer. Gör du inte det blir många hängande träd kala i mitten och sedan har de bara en krans med grenar och blad längst ner. Så våga klipp upp dessa träd. Klipp grenarna olika högt upp så du får förgrening på olika höjd.

KLOTFORMIGT TRÄD

Har du satt ett klotformigt träd ska du hålla koll på trädet så inte några grenar sticker iväg och förstör formen på trädet. Om det sker ska dessa klippas bort.

PELARFORMIGT TRÄD

Har du satt ett pelarformigt träd ska du klippa bort grenar som hänger utåt. De riskerar annars att förstöra trädkronan och dra sönder trädet. Klipp i motsats mot vanlig beskärning på inåtgående knopp. ✲

Lästips
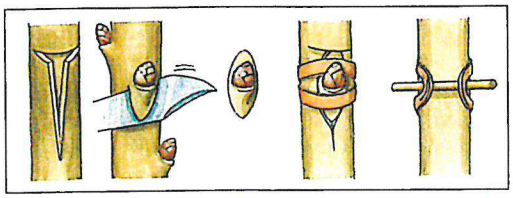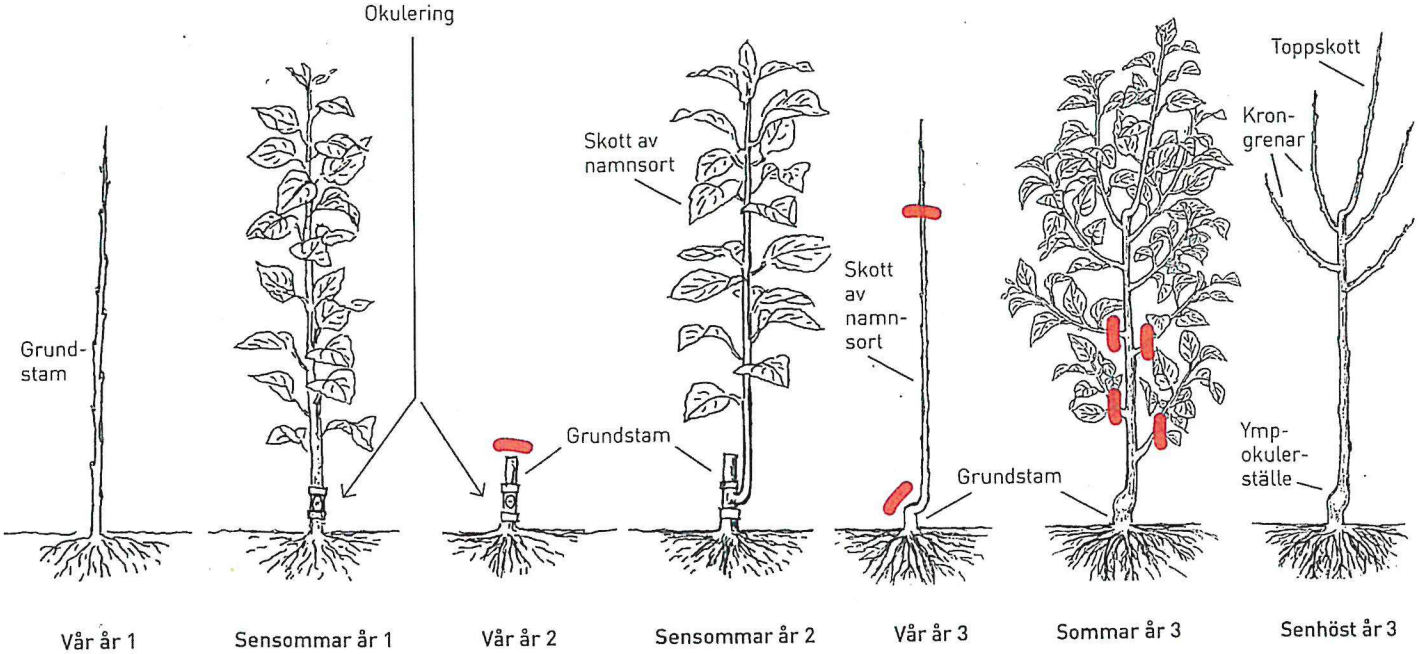
Beskära fruktträd och bärbuskar
Pia Lundgren och Susanna Rosén, Semic förlag